

lyek a kötet terjedelmének pontosan 95 százalékát teszik ki, sok egyéni sorsot tárnak az olvasó, valamint a még ma is élő hozzátartozók vagy leszármazottak elé.

Az egyes életrajzok a tiszti születési és halálozási adatait, szülei nevét, az apa foglalkozását, a tiszti vallását, tanulmányait, szolgálati előmenetelét, szakmai beosztásait, továbbá – akiről csak lehetett –, háború utáni sorsát foglalkoztatja össze. Az egyes életrajzok terjedelme a rendelkezésre álló források mennyiségétől és használhatóságától, megbízhatóságától függően igen változó, néhol csak néhány sort, néhol pedig egy egész oldalt tesz ki. Ha fellelhető volt, a szerzők az életrajz mellé képet is mellékeltek.

A kötet végén található függelék felsorolja a honvéd lovasság 1938 és 1945 közötti dandár-, ezred-, és osztályparancsnokait, táblázatok tartalmazzák az önálló huszárszázadok előljáróit a magyar 2. hadsereg 1942–43-as hadműveleteiben és a Magyar Megszálló Erők 1941–44 közötti ukrainai állomásozása során, továbbá az 1944–45-ös magyarországi és erdélyi hadműveletekben részt vett huszárszázadok tevékenységét.

A könyvet 34, korabeli magyar kitüntetések, tiszti élet- és csoportképeket, uniformi-

sokat, ismertebb személyeket ábrázoló fénykép teszi szemléletesebbé.

Engedtessek meg a könyv ismertetőjének egy rövid észrevétel, amely magától értetődően semmit nem von le a munka értékéből. Az életrajzok adatainak részletes elemzése lehetőséget adott volna a bevezetőben egy, a honvéd huszártiszti kar egészére vonatkozó rövidebb társadalmi-szociológiai összehasonlítás készítésére, amelynek segítségével az olvasó a lovas fegyvernem történetének további érdekes adalékaival, a korszakos szakemberek pedig későbbi vizsgálódásaikhoz még több új szemponttal lettek hiánypótló gazdagabbak.

A mindenképpen hiánypótló kötet a második világháború történetét kutató had- és köztörténészek, valamint az egykori huszártisztek hozzátartozói vagy leszármazottai, továbbá a hazánk hadtörténelme iránt érdeklődő széles olvasóközönség figyelmére egyaránt számot tarthat. Csak reményeinket fejezhetjük ki, hogy a szerzőpáros jóvoltából hamarosan a második világháború idején a honvédség többi fegyverneménél szolgált tiszti életrajzát is kezünkbe vehetjük.

Balla Tibor

CHARLES FENYVESI

HÁROM ÖSSZEESKÜVÉS

(Európa Kiadó, Budapest, 2007. 614 o.)

Rossz időben, rossz helyen álltunk, ennek ittuk a levét hosszú éveken át. Bár voltak, akik megpróbálták a nemzet hajóját jó irányba kormányozni, nem rajtuk múltott, hogy akciójuk nem járt sikerrel. Róluk szól a Washington Post tudósítójának fényképekkel gazdagon illusztrált könyve, aki a Stratégiai Szolgálatok Hivatalának (USA Office of Strategic Services [a CIA jogelődje]) titkosság alól a közelmúltban felszabadított iratait dolgozta fel. Három Hitler-ellenes összeesküvésről szól a mű – a német, a magyar és az osztrák próbálkozásról.

A szerző Budapest ostromakor hatéves zsidó kisfiú volt, akinek szülei a holocaust áldozataul estek, és csak a jó szomszédoknak

köszönhette életben maradását. Budapest felszabadítása után gyermekként került Amerikába, ahol sikeres újságíró lett.

Minden tehetsége és lehetősége megvolt ahhoz, hogy a több milliárd oldalnyi CIA hírszerzési dokumentumot áttanulmányozza, és könyvében feldolgozza; ezernél több forrásmegjelöléssel. Nem mulasztotta el azt sem, hogy a CIA nyugállományba vonult, magas rangú elemzőit felkutassa és emlékeikről, véleményeikről kikérdezze őket.

„A három Hitler-ellenes összeesküvés, német, magyar és osztrák résztvevői kétségbeesett, vakmerő emberek: hú hazafiak és kettős ügynökök, papok és magas rangú katonatisztek, csempészek és nagyiparosok, buzgó ke-

resztények és hitchagyott zsidók, kiábrándult náciék és tétova polgárok...” voltak – olvashatjuk a könyv fűlszövegében

Izgalmas olvasmány a mű minden lapja. Megismerhetjük belőle von Rundstedt tábornagy eddig ismeretlen arcát, avagy Canaris tengernagyot, a német katonai hírszerzés főnökét, aki nem csak az amerikaiakat látta el felbecsülhetetlen értékű információkkal, hanem a náci német, magyar és osztrák ellenfeleit is biztatta, hogy szálljanak szembe Hitlerrel. Canaris, az OSS 569-es ügynöke, Horthy Miklós kormányzó legjobb német barátja volt, – derül ki a titkos dokumentumokból –, a „postás” pedig, aki a leveleket hozta-vitte, Kádár Gyula vk. ezredes.

Számunka azok a legértékesebb lapok, amelyek a mi honfitársainkról, Szombathelyi Ferenc vezérezredesről, Hátszeghi (Hatz) Ottó ezredesről, a hírszerzési jelentésírás „sztárjáról,” avagy Monsignore Magyary Gyula pápai kamarásról szólnak, aki 1944. október 14-én este 9 órakor, kalandos út után érkezett Olaszországból a királyi várba, hogy átadja a kormányzóknak az amerikai kormány üzenetét.

Kállay Miklós miniszterelnök 1943. nyarán, július 25. és szeptember 5. között, Mussolini bukása után a szövetségesek olaszországi partraszállása idején azzal bízta meg Szombathelyi Ferenc vezérezredest, a Honvéd Vezérkar főnökét, hogy készítse elő az átállást a szövetségesek táborába, és kössön egyezményt az Egyesült Államokkal. Szombathelyi a magyar katonai hírszerzés vezetőjével, Kádár Gyula ezredessel választotta ki azt a tisztet, akinek Isztambulba kellett utaznia, hogy felvegye a kapcsolatot az OSS isztambuli kirendeltségével. A helyszínt figyelembe véve Hatz Ottó alezredest, az akkori szófiái katonai attasét bízták meg a feladattal.

Hatz, aki később Hátszeghire magyarosított, majd ezredessé lépett elő, 41 éves, fiatal, ambiciózus vezérkari tiszt volt, az 1936-os berlini olimpia kardvívó csapatának olimpikonja. Az 1943 szeptemberi kapcsolatfelvétel után folyamatosan szállította a hírszerzési információkat. A várható német megszállással szembeni ellenállást azonban elmulasztották, annak ellenére, hogy erre külön is felhívták a figyelmüket.

1944. február 23-án, az OSS isztambuli kirendeltsége egy iratsomót kapott a magyar katonai attasétól. A köteg egyik irata egy hét-száz szavas elemzés volt az európai háborúról,

melyet Szombathelyi 1943. december 28-án írt alá. A vezérkari főnök jelentéséhez négy, gondosan összehajtott, asztallap nagyságú térkép is csatoltak. Ezeket kiemelték az „új és mostanában javított utakat,” pontosan ismertették a burkolat műszaki állapotát is. Az egyik térkép a Budapesttől délre eső területet, a többi a Duna-Tisza közti úthálózatot ábrázolta. Szombathelyi tervei szerint ez lett volna a németekkel szembeni katonai ellenállás területe és az OSS különítmények is itt szálltak volna le.

A négy térkép mesteri, művészi színvonalon készült, négy szín felhasználásával. Szombathelyi egyik beosztottja Eszenyi László százados, aki a nemrég bekövetkezett haláláig Amerikában élt, kijelentette: „az Egyesült Államok nemzeti levéltárában őrzött térképek a vezérkari főnök munkái.” Az egykori századosra mély benyomást tett Szombathelyi rajztudása. „Művész volt ... és maximalista” – mondta 2002-ben. 1943–44-ben a VK budavári épületében Szombathelyi kézi rajzolását térképeiből kiállítást is rendeztek.

Az 1946-os budapesti népbírószági tárgyalásán a vezérkari főnök elismerte szerepét az amerikaikkal való kapcsolatfelvételben, azt viszont tagadta, hogy kémkedett volna Németország ellen. Az OSS iratai másról tanúskodnak. A kor íratlan szabálya szerint egy katonatiszt két vádpontban tagadhatta meg az igazmondást: A kémkedés és a házasságtörés esetében.

1944. október 7-én vadászgépek kíséretében hat amerikai nehézbombázó szállt fel Olaszország felszabadított részén található egyik tábori repülőtérre. Ezzel elkezdődött az OSS „Detroit hadművelete,” mely azt tűzte ki célul, hogy Besztercebánya közelében, a szlovák partizánok által ellenőrzött területen leszáll, és fogolytáborokból szökött leölt szövetséges repülőtisztokat szabadít ki. Ugyanakkor nagy mennyiségű fegyvert és lőszer vittek a partizánoknak. A gépen tizenöt OSS ügynök utazott, köztük az 1901-ben Szolnokon született Monsignore Magyary István pápai kamarás, aki a Vatikán egyetemén az egyházjog professzora volt. Magyary, az OSS-nél a „Francis Moly” fedőnevet kapta. Az OSS iratai szerint 165 centiméter magas, vékony testalkatú, barna szemű, sötétbarna hajú „nagyon kiváló ember és nagyon bátor ... halkszavú, könnyen kezelhető, kedvesnek látszó figura...”

Magyarnak az volt a feladata, hogy átadja Horthy Miklós kormányzónak az Egyesült Államok kormánya üzenetét. A határon szlovák partizánok segítségével jutott át. Az OSS-nek írt jelentése szerint először Vámosladányban állt meg (Bars vármegye, Lévai járás, ma Szlovákia). A faluban felkereste a plébánost, akitől papi ruhát kapott, majd felszállt az Esztergomba tartó vonatra.

Esztergomban Serédy Jusztinián hercegprímást, régi barátját kereste, akinek zárt ajtók mögött elmondta küldetése célját. A bíborostól további segítséget kapott újtárhoz. Esztergomból vonaton érkezett Budapestre, ahol, a jelentés szerint, régi bizalmas barátját kereste, a Pázmány Péter Tudományegyetem egyik jogtudós professzorát, aki megszervezte a várba jutását. Ezután kézzel kézre adták: Pongrácz Pál tábornok, Vattay Antal altábornagy, a kormányzó katonai kabinetfőnöke, végül Tost Gyula repülő alezredes, aki október 14-én este 9 órakor kísérte be a kormányzóhoz. A találkozó másfél óráig tartott, a beszélgetés tartalmát Magyary OSS jelentését a szerző részletesen ismerteti.

Magyary távozása után néhány órával a Gestapo elrabolta Horthy fiát, Miklóst. A kormányzó az „eseményektől ösztönözve” be-

jelentette a fegyverszünetet. Magyary jelentésében leszögezi, hogy látogatása „bízattatást adott Horthynak”. Órákon belül bekövetkezett a szélsőjobboldali nyilaskeresztes puccs. Magyary először egy ferences kolostorban, később a budai hegyekben, majd egyik unokatestvére házában talált menedéket. Két és fél hónapig nem merete elhagyni a házat. 1945. január 2-án egy bomba rombadöntötte az unokatestvér házát. Ezután a Szent Margit katólikus leányiskolába menekült, ahol az apácák más üldözöttekkel együtt bújtatták.

Budapest ostroma után 1945. áprilisában a Szövetséges Ellenőrző Bizottság amerikai tagozatának segítségével tért vissza Olaszországba. Az amerikai kormánytól megkapta az Order of Merit érdemrendet.

Magyary végül visszatért a Vatikánba, ahol a hatvanas évekig, nyugalomba vonulásáig, jogtudományt tanított. Egy ideig ő vezette a római Magyar Akadémiát is. 1988-ban bekövetkezett haláláig a Szent Istvánról elnevezett Magyar Ház kis lakrészében lakott.

Charles Fenyvesi az OSS iratok feldolgozásával könyve szereplőinek büntudatos hallgatását törte fel.

Györkei Jenő

DOMBRÁDY LÓRÁND

SZOMBATHELYI FERENC A NÉPBÍRÓSÁG ELŐTT

(HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum – Line Design, Budapest, 2007. 143 o.)

Magyarország második világháborús részvétele időszakában négy tábornok állt a magyar királyi Honvéd Vezérkar élén – Werth Henrik (1938. szeptember 28 – 1941. szeptember 4.), Szombathelyi Ferenc (1941. szeptember 6 – 1944. április 19.), Vörös János (1944. április 19 – 1944. október 16.), Beregfy Károly (1944. október 16 – 1945. május 9.) – akik közül a leghosszabb időt vitéz Szombathelyi Ferenc töltötte el a beosztásában.

1941. szeptember 6-i kinevezése és 1944. április 19-i felmentése között az ország a második világháború aktív szereplője volt. Szombathelyi kinevezését főleg azon katonapolitikai elképzelései motiválták, amelyek lényege

röviden úgy foglalható össze, hogy a lehetőségekhez képest az ország minél kisebb katonai erővel vegyen részt a háborúban. A cél: a katonai erő megőrzése a háború befejezése utáni időre, hogy az ország ne kerüljön még egyszer olyan helyzetbe, mint 1918–1919-ben, és képes legyen a területi visszacsatolások eredményeit is megőrizni.

Szombathelyi elképzelései, melyek mind a Kállay Miklós vezette kormány, mind az államfő, Horthy Miklós kormányzó támogatását bírták, csak részben sikerültek.

1941 novemberében–decemberében még sikerült az egykori Kárpát-csoport részeként a Szovjetunió elleni hadműveletekben résztve-